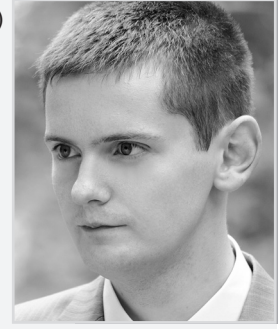

Н. В. Винниченко
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і
аудиту, ДВНЗ «Українська академія
банківської справи Національного банку
України», Суми, Україна
nataliyavinnichenko@mail.ru

УДК 336.132.1:351.863(477)

О. М. Есманов
головний держаний фінансовий інспектор
відділу інспектування органів державної влади,
Державна фінансова інспекція в
Сумській області, Суми, Україна
esmanoff@yandex.ru

ОЦІНКА СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано стан фінансової безпеки України як складової макроекономічної безпеки в розрізі ключових її елементів, зокрема бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової безпеки та безпеки страхового ринку. Виявлено невідповідність оціночних даних за офіційно затвердженою в Україні методикою оцінки фінансової безпеки її фактичному рівню. З огляду на це автори обґрунтували необхідність удосконалення методичних підходів до оцінки фінансової безпеки та економічної безпеки загалом.

Ключові слова: фінансова безпека, економічна безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека, страхова безпека.

Н. В. Винниченко

кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського учета и аудита,
ВГУЗ «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Сумы, Украина

А. М. Есманов

главный государственный финансовый инспектор отдела инспектирования органов государственной власти,
Государственная финансовая инспекция Украины в Сумской области, Сумы, Украина

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье проанализировано состояние финансовой безопасности Украины как элемента макроэкономической безопасности в разрезе ключевых ее составляющих, в частности бюджетной, денежно-кредитной, валютной, долговой безопасности и безопасности страхового рынка. Обнаружено несоответствие оценочных данных, рассчитанных по официально утвержденной в Украине методике оценки финансовой безопасности, ее фактическому состоянию. Учитывая это, авторы обосновали необходимость совершенствования существующих методических подходов к оценке финансовой безопасности и экономической безопасности в целом.

Ключевые слова: финансовая безопасность, экономическая безопасность, бюджетная безопасность, валютная безопасность, денежно-кредитная безопасность, страховая безопасность.

Nataliya Vynnychenko

PhD (Economics), Associate Professor, Ukrainian Academy of Banking of The National Bank of Ukraine, Sumy, Ukraine
57 Petropavlivska Str., Sumy, 40030, Ukraine

Oleksii Esmanov

Head State Financial Inspector of the Public Authority Bodies Inspection Department, State Financial Inspection of Ukraine
in Sumy region, Sumy, Ukraine
11 Pokrovska Sq., Sumy, 40030, Ukraine

EVALUATION OF FINANCIAL SECURITY IN UKRAINE

Abstract. Introduction. The implementation of economic policy is not possible without proper financial support and economic and financial security improving in the country. These points are the subject of many discussions, but the issues of the methodological approaches formation to the selection of financial security indicators remains unresolved.

The purpose of the article is to justify the necessity of existing scientific and methodological approaches to the assessment of the financial security of Ukraine improving as a part of economic security in general.

Results. Ukraine's financial security analysis as a part of the macro-security in terms of its primary components, including fiscal, monetary, foreign exchange, debt security and the security of the insurance market, it has been proved that the results of the calculations do not fully reveal the real situation of each mentioned component. For example, in the evaluation debt security has a very positive state, which allows drawing conclusions about the need for a more rational choice of indicators for such assessment. In turn, fiscal and monetary security for the evaluation of their condition have rather menacing indicators, whereas banking, insurance and stock market security, on the contrary, show a positive trend.

Conclusion. The results of the research prove the validity of the existing hypotheses about the need to improve scientific and methodological basis for the economic and financial security assessing. This need could be justified by the fact that the selected criteria characterize the economy from different angles, creating a single integrated assessment which takes into account potential threats but, at the same time, does not demonstrate the current state of affairs. All of the above not only proves the need for some improvements and adjustments of existing methods, but also forms their basic directions.

Keywords: financial security; economic security; fiscal security; currency security; monetary security; insurance safety.

JEL Classification: E62, G00

Постановка проблеми. Держава є важливим економічним суб'єктом, який наділений виключними повноваженнями і має сприяти становленню громадянського суспільства в умовах ринку. Здатність держави забезпечувати соціально-економічний розвиток безпосередньо залежить від цілеспрямованої реалізації економічної політики, що

містить різні складові, зокрема: фінансово-бюджетну, грошово-кредитну, інвестиційну, інноваційну, соціальну, науково-технологічну та інші. Реалізація економічної політики неможлива без належної фінансової підтримки, а тому аналіз фінансового забезпечення і стану фінансової безпеки сьогодні набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної та фінансової безпеки дедалі частіше привертають увагу вітчизняних і закордонних науковців. Питанням виявлення сутності та виокремлення ключових складових економічної і фінансової безпеки присвячені наукові дослідження таких вітчизняних учених, як В. Сенчагов, А. Татаркін, О. Власюк, В. Геєць, А. Сухоруков, В. Мунтіян, О. Новікова, Р. Покотиленко, а також низки зарубіжних науковців, серед яких В. Аллен (Allen, 2006), Г. Вуд (Wood, 2006), Ш. Бланкарт (Blankart, 2007), Г. Костер (Koester, 2007), Дж. Хейкер (Hacker, 2010), Ф. Рем (Rehm, 2010), М. Шлезінгер (Schlesinger, 2010) та ін. Найбільш повно в роботах названих авторів аналізуються механізми формування і забезпечення економічної та фінансової безпеки, її поточний стан, проблеми і шляхи розв'язання, висвітлюються питання теоретичного та науково-методологічного обґрунтування економічної безпеки. Проте у вітчизняній науковій літературі майже не обговорюються методичні підходи до вибору індикаторів економічної безпеки та її ключової складової – фінансової безпеки.

Метою статті є обґрунтування необхідності вдосконалення науково-методичних підходів до оцінки фінансової безпеки України, визначення впливу окремих факторів на результати такої оцінки та потреби приведення у відповідність граничних меж інтегральних показників.

Основні результати дослідження. В економічній літературі фінансова безпека розглядається як комплексне явище, що знаходиться під впливом дії таких чинників, як: грошово-кредитна політика, політика запозичень, валютне регулювання, фіскальна сфера і податкова політика, інфляційні процеси та антиінфляційна політика, державне регулювання цін, динаміка платіжного балансу, внутрішній і зовнішній державний борг. Вона є ключовою складовою не лише економічної, а й національної безпеки країни, а, на думку Дж. Хейкера Ф. Рема та М. Шлезінгера (Hacker, Rehm, Schlesinger, 2010), ще й безпеки кожної людини [1].

Згідно із затвердженою Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України, вважається, що для оцінки безпеки доцільно використовувати систему індикаторів із визначенням їх припустимих (граничних) рівнів [2]. Безпосередньо за показник безпеки береться інтегральна оцінка агрегованих ознак множини. Відхилення фактичних рівнів індикаторів від граничних значень визначатиме індикатори для відповідної політики, метою якої буде приведення зазначених відхилень до належного значення з метою досягнення високого рівня безпеки у країні.

В основу Методики, що використовується сьогодні, покладено теорію адитивної цінності, за якою цінність цілого дорівнює сумі цінностей його складових [3]. Відтак важливого значення набуває проблема нормалізації вхідних даних, адже для розрахунку іноді обираються показники з різними одиницями виміру, що призводить до унеможливлення їх порівняння. Приведення цих показників до єдиної основи може бути реалізовано шляхом відмови від абсолютних значень на користь відносних. Використовуючи вимоги Мето-

дики проведемо оцінку фінансової безпеки як вагової складової макроекономічної безпеки. А для можливості зіставлення результатів спочатку розглянемо результати оцінки макроекономічної безпеки.

З економічної точки зору, макроекономічна безпека є однією із ключових ознак, адже характеризує стан економіки у цілому. Відповідно до Методики [4], множина індикаторів стану макроекономічної безпеки України має такі порогові значення: рівень «тінізації» економіки – не більш як 30% ВВП; відношення обсягу ВВП до середнього значення у країнах ЄС – не менш як 75%; відношення обсягу ВВП на одну особу до середнього значення у країнах ЄС – не менш як 50%; відношення обсягу ВВП на одну особу до середньосвітового значення – не менш як 100%; коливання запасів матеріальних оборотних коштів у діапазоні від -1,5 до +1,5% ВВП; відношення сальдо платіжного балансу України до ВВП – від -1 до +1%; частка наявних доходів нефінансових корпорацій у валових наявних доходах – не менш як 14–15%; частка сектору загальнодержавного управління в наявних доходах – не більш як 20%.

Результати оцінки макроекономічної складової економічної безпеки держави наведено в табл. 1.

Результати розрахунків свідчать, що стан макроекономічної безпеки України не просто потребує істотної уваги, а може характеризуватися як загрозливий. Проте, на жаль, цей показник не ілюструє справжнього стану речей, а лише акцентує на головних загрозах. Розглянувши макроекономічну безпеку України, доцільно проаналізувати стан фінансової безпеки та порівняти одержані результати з метою визначення поточного стану безпеки у країні.

На відміну від макроекономічної безпеки фінансова безпека не є однорідною – вона складається із груп множин, серед яких: бюджетна; грошово-кредитна; валютна, банківська, боргова; страхового і фондового ринків. Кожна із груп містить відповідні множини індикаторів із запропонованими в Методіці граничними значеннями та ваговими коефіцієнтами.

Індикатори та порогові значення індикаторів стану макроекономічної безпеки України		Рік					
		2007	2008	2009	2010	2011	2012
Рівень «тінізації» економіки, % ВВП	не більш як 30	28,8	34	39	38	34	34
Відношення обсягу ВВП до середнього значення у країнах ЄС, %	не менш як 75	23,44	27,49	20,03	23,53	25,93	29,68
Відношення обсягу ВВП на одну особу до середнього значення у країнах ЄС, %	не менш як 50	9,03	10,70	7,86	9,28	10,29	11,83
Відношення обсягу ВВП на одну особу до середньосвітового значення, %	не менш як 100	36,48	42,64	29,80	32,24	35,36	37,89
Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП	не менш як 25	26,7	27,9	17,1	18,3	20,4	18,4
Відношення сальдо платіжного балансу України до ВВП, %	від -1 до 1	-3,50	-7,11	-1,45	-0,0002	-6,24	-8,34
Відношення темпу росту продуктивності праці до темпу росту заробітної плати, разів	не менш як 1	2,50	4,08	3,52	1,57	2,25	0,53
Частка наявних доходів нефінансових корпорацій у валових наявних доходах, %	не менш як 14–15			-174,89	103,09	80,20	71,51
Стан макроекономічної безпеки України	від 0 до 1	-0,13	-0,39	-0,48	0,48	-0,10	-0,30

Джерело: Власні розрахунки за даними [5]

Під бюджетною безпекою розуміється стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевих бюджетів і ефективності використання бюджетних коштів [4]. Розрахунки з метою визначення стану бюджетної безпеки в Україні та результати визначеного нами інтегрального індексу бюджетної безпеки наведено в табл. 2.

оптимальних значень у декілька разів, що мало б спонукати до висновку про позитивний стан боргової безпеки в Україні. Проте це не відповідає дійсності. Тож подібна ситуація вказує на необхідність більш відповідального визначення значень відповідних індикаторів.

Аналіз стану наступної складової фінансової безпеки – безпеки страхового ринку – свідчить про певну її стабільність в Україні. Ця складова безпеки характеризується дуже низьким рівнем проникнення страхування, який, починаючи з 2007 року, не перевищував 2,5% (за нормативного значення від 8 до 12%), а в 2012 році взагалі складав 1,7%. Показник щільності страхування за період від 2007-го до 2012 рр. жодного разу не перевищив мінімальну межу (\$140) і становить за останній рік \$61,97, що більш ніж удвічі менше від граничного розміру. Усі інші показники у 2007–2012 рр. також не відповідають їх граничним значенням, допустимим Методикою для аналізу стану безпеки України. Водночас, варто відзначити таку досить стабільну і позитивну тенденцію розвитку страхового ринку, як динаміка стану його безпеки, – значення інтегрального індексу безпеки страхового ринку зросло від 2,26 у 2007 році до 2,59 у 2011 році.

Таблиця 2

Індикатори та порогові значення індикаторів стану бюджетної безпеки України, 2007-2011 рр.

Індикатор та його порогове значення	Пік	Рік				
		2007	2008	2009	2010	2011
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	не більш як 30	30,50	31,30	29,90	28,70	30,30
Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більш як 3	1,36	1,31	4,10	5,90	1,80
Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	не більш як 30	65,40	18,60	57,45	54,11	144,62
Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	не більш як 5	-2,20	-1,60	-0,10	-0,30	-2,00
Обсяг трансфертів із державного бюджету, % ВВП	не більш як 10–15	7,36	6,23	6,81	7,18	7,60
Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, %	не більш як 20–30	118	122	108	110	102
Значення бюджетної безпеки		0,60	0,72	-7,72	-2,10	0,42

Джерело: Власні розрахунки за даними [6; 7; 8; 9]

Як можна побачити в табл. 2, бюджетна безпека України перебуває не просто в загрозливому, а в передкризовому стані. Проте ми не маємо змоги трактувати якимось чином становище, яке склалося у бюджетній сфері, оскільки наведені нами варіанти значень інтегральної оцінки не враховано Методикою.

Розглянемо ситуацію щодо інших складових фінансової безпеки, а саме грошово-кредитної і валютної. Результати розрахунків їх стану та значення інтегрального індексу грошово-кредитної і валютної безпеки ми представили в табл. 3.

За результатами проведених розрахунків можна дійти висновку, що ситуація із грошово-кредитною безпекою виглядає набагато краще порівняно із бюджетною безпекою. Стан грошово-кредитної безпеки має нормальні для цієї складової значення, а починаючи із 2009 р., чітко наближається до 1.

Аналіз валютної безпеки свідчить, що її стан гірший, ніж грошово-кредитної безпеки. Негативні значення стану валютної безпеки спостерігаються у 2010 році, але вже у 2012 році валютна безпека не просто перевищує порогове значення, а є в десятки разів більшою від необхідної норми.

Стан боргової безпеки в Україні та результати визначення інтегрального індексу боргової безпеки наведено в табл. 4.

Результати розрахунків свідчать про перевищення граничних

Таблиця 3

Індикатори та порогові значення індикаторів стану грошово-кредитної та валютної безпеки України, 2007-2012 рр.

Індикатор та його порогове значення	Пік	Рік					
		2007	2008	2009	2010	2011	2012
Грошово-кредитна безпека							
Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	не більш як 50	54,97	54,40	53,36	55,22	52,65	54,88
Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обортів	не більш як 2	1,84	1,85	1,88	1,81	1,91	1,83
Обсяг готівки, % до ВВП	не більш як 4	12,15	16,32	17,19	16,91	14,79	14,42
Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	не більш як 107	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,80
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	не менш як 30	26,72	31,8	31,20	37	42	48,35
Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції, %	не більш як 5	-2,66	-5,15	5,34	5,04	9,27	16,23
Значення безпеки грошового ринку та інфляційних процесів		0,40	0,55	0,87	0,91	0,88	0,89
Валютна безпека							
Темп зміни індексу офіційного курсу гривні відносно долара США до показників попереднього періоду, %	не більш як 6	0,00	52,48	3,70	-0,29	0,35	0,04
Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	не більш як 25	32,26	43,90	48,34	42,56	42,97	44,03
Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	не менш як 3	5,41	3,78	5,66	5,67	3,85	2,81
Значення валютної безпеки		1,19	0,64	1,34	-6,22	6,43	51,73

Джерело: Власні розрахунки за даними [6; 7; 8; 9]

Таблиця 4

Індикатори та порогові значення індикаторів стану боргової безпеки України, 2007-2012 рр.

Індикатор та його порогове значення		Рік					
		2007	2008	2009	2010	2011	2012
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більш як 55	12,31	19,98	34,70	39,93	36,34	36,59
Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	не більш як 25	56,00	55,90	88,30	85,00	76,40	76,60
Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	не більш як 200	1718,28	2199,13	2247,83	2555,56	2761,49	2960,53
Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більш як 70	124,84	118,69	190,77	169,51	142,12	150,50
Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більш як 12	1,45	0,54	8,88	7,36	9,29	1,68
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	не більш як 20	4,90	2,60	9,90	2,25	2,42	3,19
Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	не більш як 30	2,47	4,71	9,97	13,09	12,40	13,51
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більш як 25	3,70	4,00	18,90	17,00	14,50	5,00
Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	не більш як 30	1,40	3,70	10,30	13,40	12,50	11,50
Значення боргової безпеки		6,91	4,09	1,45	1,39	1,45	1,71

Джерело: Власні розрахунки за даними [6; 7; 8; 9]

Рівень безпеки фондового ринку також є невисоким. Такий індикатор стану безпеки фондового ринку, як частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, за 2012 рік становив 22,54% за граничного рівня не більш як 30%. Дохідність облігацій внутрішньої державної позики навіть перевищує граничний рівень і становить 12,94% за граничних значень цього показника 3–4%. Фондовий ринок протягом останніх років характеризується надвисоким ступенем стабільності й на відміну від інших складових фінансової безпеки не зазнає істотних коливань, хоч фактичний рівень його розвинутої в Україні є недостатнім.

Банківська безпека, незважаючи на її структурну роль, на відміну від інших складових визначається лише за двома критеріями, як-от: частка іноземного капіталу в загальному обсязі банківського капіталу та обсяги кредитування банками реального сектору економіки. За цими показниками банківська безпека характеризується як надвисока. Зокрема протягом 2007–2012 рр. значення цих показників жодного разу не перевищували граничні. До того ж вона зазнає набагато менших коливань порівняно із безпекою фондового ринку, що вказує на більшу стабільність та інвестиційну привабливість банківської системи відносно більш ризикованого фондового ринку. Не відбулася на показниках банківської безпеки й криза 2008 року, що свідчить про необхідність вибору більш реальних показників для оцінки безпеки банківського сектору.

Відповідно до результатів аналізу, зазначимо, що стан фінансової безпеки України у 2007-му, 2008-му та 2011 роках мав позитивну динаміку, перевищуючи порогові значення. Проте у 2009-му і 2010 роках рівень фінансової безпеки не просто знизився, а перетнув граничну найменшу межу «0». Результати порівняння проведеної оцінки фінансової безпеки з оцінкою стану макроекономічної безпеки є підставою для твердження, що поряд із тенденцією до економічного занепаду спостерігається тенденція до істотної захищеності від фінансових загроз, що, з економічної точки зору, виглядає як нонсенс.

Висновки. Наші дослідження доводять необхідність удосконалення науково-методичних засад оцінки економічної та фінансової безпеки держави. Обрані сьогодні державою критерії характеризують економіку з різних боків, формуючи єдину інтегральну оцінку, і водночас враховують потенційні загрози, проте не відбивають поточного стану безпеки. Тому потрібно провести певні коригування в методиці її оцінки, переглянути перелік індикаторів, які використовуються для визначення стану окремих складових фінансової безпеки, зокрема боргової і банківської, а також сформувати комплексну систему їх оцінювання. При цьому оцінка бюджетної безпеки має враховувати ряд факторів, а саме стан прийняття державного бюджету, ефективність бюджетного планування, ризики виникнення відхилень у процесі виконання державного бюджету, вплив наслідків кризових явищ тощо. Потребує перегляду й підхід до визначення граничних меж індикаторів оцінки фінансової безпеки, що дозволить привести значення інтегрального показника у відповідність до фактичного стану фінансової безпеки як невід'ємної складової економічної безпеки країни.

Література

- Hacker J. Standing on shaky Ground: Americans' experiences with economic insecurity [Electronic resource] / J. Hacker, Ph. Rehm, M. Schlesinger // Economic Security Index. – Washington: The Rockefeller Foundation, 2010. – 36 p. – Accessed mode : <http://voices.washingtonpost.com/ezra-klein/ESI%20report%20embargo.pdf>
- Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07>
- Мірко Н. В. Методи дослідження фінансового аналізу (стану) суб'єктів господарювання / Н. В. Мірко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 3. – С. 268–272.
- Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738
- Огляд економіки України [Електронний ресурс] // Бюлетень НБУ за 2007–2012 роки. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127
- Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2009. – 570 с.
- Статистична інформація за 2007–2012 роки [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2014. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Статистичні звіти за 2007–2012 роки [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної фінансової інспекції України. – 2014. – Режим доступу : <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/category/52428>